

УДК 811.111'373.22

Г. В. Ткаченко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ХРЕМАТОНІМІВ САКРАЛЬНОГО СКРИПТУ

В статті розглядається структура сакрального компонента індивідуального хремотонімного фрейму, яка була визначена за даними вільного асоціативного ономастичного експерименту. Увагу приділено опису дії сакрального скрипту в 5 колах індивідуального хремотонімного фрейму.

Ключові слова: хремотонім, фреймова ономастика, фрейм, скрипт, сакральний.

Наступна стаття присвячена аналізу реалізації хремотонімів у царині сакральності. Сакральна складова мовної картини світу є первинною основою існування індивіда, за зразком якої відбувається протиставлення священного та людського, бо «згідно з уявленням про сакральне вибудовуються інші фрагменти картини світу, складається їхня ієрархія» [3].

Метою статті є аналіз та опис сакральної складової скрипту індивідуального хремотонімного фрейму за даними асоціативного ономастичного експерименту. Об'єктом нашого дослідження є хремотоніми, що становлять собою певний компонент картини світу.

Орієнтація сучасної ономастики на виділення та дослідження механізмів репрезентації знань [4; 8], а також міждисциплінарний характер лінгвістичних студій [7: 119] визначають актуальність порушеної проблеми.

Пропріальна лексика є засобом актуалізації різних аспектів багатобічного індивідуального та соціального досвіду людини, який дозволяє оперувати енциклопедичними і мовленнєвими знаннями та є продуктом інтелектуальних когнітивних, перцептивних, мнемонічних та інших процесів.

У нашій розвідці увагу приділено одному з розрядів онімів — хремотонімам. Під хремотонімом розуміємо вид прагматоніма, окремих клас онімів, що називає унікальні предмети, витвори людини чи природи, або серії предметів з тотожними власними назвами з однак© Ткаченко Г. В., 2012

вами денотатами. Хрематоніми слугують для ідентифікації особливо значущих предметів, об'єктів, артефактів в культурі індивіда, нації, що відтворює картина світу людини.

В картині світу сакральне виконує роль структуроформуючого початку: інші фрагменти картини світу вибудовуються згідно з уявленням про сакральне, за допомогою якого формується їх ієрархія. Сакральне — основа існування, не профанне, що корегує вертикаль ціннісних орієнтацій. За визначенням Ж. М. Арутюнової «сакральне (від лат. «присвячене богам», «священе», «заборонене», «прокляте») — святе, священне, важлива світоглядна категорія, що виокремлює галузі буття та стану існуючого, які сприймаються свідомістю як принципово відмінні від повсякденної реальності та виключно цінні» [6: 392]. Приклади сакральних хрематонімів можна знайти в міфах, легендах та переказах: релігійнім *the Shroud of Turin*, протекційнім *the Shield of Achilles*, гладіусонім *the Sword of Death*, порейонім *the Chariot of the Sun*. Цей скрипт репрезентує власні назви предметів, які згадуються в міфах, легендах, священних обрядах, які сприймаються людиною як щось царинне, священне [12: 63]. Сакральне дозволяє виокремити життєві норми, зрозуміти оточуючий світ [15: 222].

Ономатологія вивчає оніми в різних аспектах, але нас безпосередньо цікавить один — когнітивний, який аналізує вживання й функціонування онімів «у проєкції на структуру й операції свідомості» [11: 430]. Дослідження хрематонімної лексики майже не проводилось. Вивчення сутності предметів та об'єктів через розуміння їх власних назв є однією з тенденцій в науковій парадигмі знань в когнітивній ономастиці сьогодні.

Англійські хрематоніми є однією з складових англомовної онімної системи, яка спроможна відобразити через мову, як людина мислить. Можемо виокремити **англомовну хрематонімну картину світу**, яка відбиває буття хрематонімів-концептів людини, що виражається саме їх існуванням. Вона — є системою онімів та відтворює лінгвокультурний концепт. Ми вважаємо, що хрематоніми-концепти є компонентами мовної свідомості, вони зокрема створюють культуру, визначають її сутність, характеризують та окреслюють її існування. Важливим в нашому дослідженні є антропоцентричний аспект — віддзеркалення, репрезентація та структуралізація хрематонімів в картині світу носія англійської мови.

Усі предмети оточуючого нас середовища відображаються в ментальній картині світу індивіда. Всі події та вчинки, які трапляються в житті людини, є складниками її ментального буття. В науковій лінгвістичній парадигмі розпізнають різні види картин світу: фізична, наукова, філософська, релігійна тощо.

Для потреб ономастичної науки важливе значення має виділення топонімної картини світу [1: 7] як відображення топонімів у ментальному бутті людини. Можемо виділити онімну картину світу як відображення усіх розрядів власних назв наявних в ментальному лексиконі людини. За цим зразком виокремлюємо **хрематонімну картину світу**, що охоплює усі хрематоніми, які відомі людині. Вона структурується в певний хрематонімний фрейм — з усіма його компонентами, що зумовлюють її динамічний розвиток та структурують отриману інформацію, категоризують її та надають можливість її використовувати.

Когнітивна наукова парадигма ономастичних досліджень — це репрезентація хрематонімів в ментальному лексиконі носіїв англійської мови та співвідношення когнітивних механізмів з їх мовними вираженнями. Основними когнітивними структурами, які визначають механізми мовленнєвого використання в сучасній ономастиці, власне в когнітивній ономастиці, є фрейм, скрипт та гештальт.

Варто наголосити, що хрематонім-концепт важко розглянути однозначно, оскільки його не завжди можна описати за допомогою лексичних засобів мови. Саме це призводить до необхідності застосовувати фрейми у вивченні способів репрезентації хрематонімних знань. **Фрейм** — це сукупність знань, які забезпечують вірне та точне використання набутої ментальної інформації про предмет та уявлення [9: 73]; когнітивна структура, яка є основою для «інтерпретації значення лінгвістичних форм» [13: 183]. Фрейм систематизує хрематонімні знання та структурує хрематонімну картину світу. **Хрематонімний фрейм** містить інформацію стосовно зв'язків хрематонімів-концептів всередині нього та з іншими концептами за його межами. Подальше дослідження буде спрямоване на дослідження форм репрезентації хрематонімних знань в свідомості англомовного носія і на побудові **індивідуального хрематонімного фрейму**. Виходячи з даної точки зору, на наш погляд, має сенс виокремити ще одну парадигму знань у межах когнітивної ономастики — **фреймову ономастику**, яка зумовлює ви-

раження онімної лексики за допомогою фреймів шляхом об'єднання пізнавального досвіду людини та інформаційного навантаження стосовно їх використання.

Гештальт — константно-цілісна структура свідомості, що відбивається у вигляді образів або фігур. Дж. Лакофф виокремив теорію гештальтів, головним постулатом якої вважається дослідження й вивчення мови у проекції на досвід людини [14: 236—287].

Скрипт — «структура репрезентації знань, які стосуються конкретних учасників ситуацій» [10: 402]. У даному випадку необхідно відзначити, що скрипт «засвоюється з дитинства, в результаті безпосереднього досвіду або співпереживання під час спостереження за іншими людьми» [5: 172]. Скрипти пояснюють «автоматичність дій людини, коли інформація виймається з довготривалої пам'яті миттєво та полегшує сприйняття певних скриптів текстових фрагментів» [11: 559]. Вони дозволяють людині відчувати себе комфортно і поводити себе звичайно у повсякденних ситуаціях. Отже, скрипти — структура уявлення знань про те, як і що робиться, вони служать для збереження отриманої інформації про певні повсякденні ситуації, тобто є на кшталт контейнерів, куди до старих знань додаються нові [2: 71].

На нашу думку усі структури репрезентації знань (гештальти, скрипти, сцени, схеми, сценарії) є самостійними когнітивними одиницями, які доповнюють фрейм, співпрацюють одна з одною і допомагають створювати загальну хремотонімну картину світу в свідомості індивіда та являють собою засоби організації хремотонімних знань, які мотивують хремотоніми-концепти в ментальному лексиконі індивіда. Так, слово *Titanic* в ментальному лексиконі стає концептом *Titanic* і мотивується хремотонімним фреймом. Фрейм на кшталт комп'ютерної папки, яка містить різновиди документів, допомагаючи у її використанні. Хремотонімний фрейм складається з декількох компонентів, при узагальненій роботі яких реалізується комунікативна ситуація. Для потреб фреймової ономастики та для розпізнавання хремотонімів-концептів потребуємо наступні когнітивні структури: хремотонім-концепт, скрипт та гештальт.

В експерименті приймали участь 100 англомовних респондентів, віком від 25 до 55 років, різних соціальних верств населення, різного інтелектуального рівня, яким було надано 100 хремотонімних

стимулів. У ході експерименту було отримано 10365 реакцій, здійснивши аналіз яких, ми розподілили вище зазначені хремотоніми на кола та скрипти. Розподіл реакцій на кола відбувається за ступенем емоційності: найяскравіші реакції у відгуках реалізують 1 коло; менш емоційні реакції ідентифікують 2 коло; нейтральні реакції та реакції впізнання ототожнюють 3 коло; реакції, що свідчать про знайомство зі стимулом репрезентують 4 коло; реакції невпізнання відносять стимул до 5 кола. Розподіл стимулів на скрипти відбуваються за характером отриманих реакцій: до узуального скрипту відносимо реакції скеровані на відображення історичних фактів, реалій нашого повсякденного життя; до сакрального скрипту — реакції, які відтворюють внутрішній, духовний світ людини; до віртуального скрипту — реакції, які характеризують творчу сторону життєдіяльності людини; до узуально-сакрального скрипту — реакції, які реалізують перехід власних назв реально існуючих предметів у сферу сакральності; до узуально-віртуального скрипту — реакції, які ідентифікують хремотонім як реально існуючий, які в той самий час є об'єктами творчої діяльності людини; до сакрально-віртуального скрипту — реакції, які ототожнюють сакральне і використані в творчій діяльності людини.

За результатами нашого вільного асоціативного експерименту сакральний скрипт реалізовано міфонімами, біблійнімами, хремотонімами, що позначають релігійні атрибути, міфологічні цінності, а також деякі символи королівської влади, гідності династії — сакралії Великої Британії. Сакральний скрипт реалізується в усіх п'яти колах хремотонімного фрейму. Перше коло сакрального скрипту індивідуального хремотонімного фрейму містить власні назви тих релігійних предметів, що являють собою систему вірувань, релігійних поглядів, які сповідує людина. Ці хремотоніми становлять основу, ядро релігійної картини світу людини, яка сповідує відповідну релігію, що репрезентується наявним хремотонімом: релігіоніми *The Tree of Knowledge* та *the Orb*. У друге коло сакрального скрипту входять хремотоніми, які не є найважливішими в релігійних поглядах людини, у випадку, якщо людина не сповідує ніяку віру, або ж цей хремотонім взято з релігії, яка притаманна іншому: релігіоніми *The Holy Crown of Jesus Christ* і *The True Cross* — для тих, хто не є православним за своїм віросповіданням. Третє коло сакрального скрипту охоплює власні назви предметів, які є малозначущими для людини. В це коло також входять хремотоніми,

про які людина щось чула, володіє деякими енциклопедичними знаннями про них, але не сповідує цю віру, або не сприймає предмет як об'єкт влади та гідності держави: аттрибуціоніми *the Queen's Orb* та *the King's Scepter with the Dove*. У четверте коло сакрального скрипту входять хрематоніми, що досі були невідомі, ті, про які людина шойно дізналася — релігіонієм *Bary's Cross*. Вони стають потенціальними для перших трьох кіл: в деяких випадках таким хрематонімом навіть може бути релігіонієм *The Tree of Knowledge*. У п'яте коло сакрального скрипту входять невідомі хрематоніми, про які людина нічого не знає і ніколи не чула: релігіонієм *the Holy Stairs* або гладіусонієм *the Sword of State*.

Подальшим напрямом нашої розвідки ми визначаємо аналіз реалізації сакрального компоненту скрипту в умовах будь-якої культурної спільноти та дослідження хрематонімів у взаємодіях скриптів у межах фреймової ономастики.

Список літератури

1. Голев Н. Д., Дмитриева Л. М. Единство онтологического и ментального бытия топонимической системы (к проблематике когнитивной топонимики) / Н. Д. Голев, Л. М. Дмитриева // Вопросы ономастики. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2008. — № 5. — С. 5-17.
2. Демьянков В. З. Теория прототипов в семантике и прагматике языка // Структуры представления знаний в языке. / Отв. редактор Кубрякова Е. С. — М.: ИНИОН РАН, 1994. — С. 32- 86.
3. Забияко А. П. Сакральное // Культурология XX век [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://yanko.lib.ru/books/encycl/eultXXall&2volumes.htm#BM16001>
4. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика: Навчальний посібник / О. Ю. Карпенко. — Одеса: Фенікс, 2010. — 158 с.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. Ред. Е. С. Кубряковой. — М.: Филол. ф-т Моск. ун-та, 1996. — 254 с.
6. Культурология. XX век: Словарь / Под ред. Ж. М. Арутюнова и др. — СПб.: Университетская книга, 1997. — 640 с.
7. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми // Мовні і концептуальні картини світу. — Вип. 23. — Ч. 2. — К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2007. — С. 119-127.
8. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.15 — загальне мовознавство / В. Ю. Неклесова. — Одеса, 2010. — 230 с.

9. Попова З. Д., Стернин И. А., Очерки по когнитивной лингвистике. - Воронеж: Издательство Истоки, 2003. — 192 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. — Полтава: Довкілля-К, 2008.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006.
12. Baldick C. The Concise Dictionary of Literary Terms / C. Baldick. — New York: Oxford University Press Ltd., 2006. — 187 p.
13. Cienki A. Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains / A. Cienki // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. — Oxford, New York: Oxford University Press, Inc., 2007. — P. 170- 187.
14. Lakoff J. Linguistic Gestalts / George Lakoff // Papers from the Thirteenth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society, April 14-16. — Chicago, Illinois: Chicago Linguistic Society, University of Chicago, 1977. — P. 236- 287.
15. Scott A. Making Relicts Work / R. A. Scott // The Artful Mind. Cognitive Science and the riddle Human Creativity: [ed. M. Turner]. — Oxford and New York: Oxford University Press Inc., 2006. — P. 211- 223.

Ткаченко А. В.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ХРЕМАТОНИМОВ САКРАЛЬНОГО СКРИПТА

В статье рассматривается структура сакрального компонента индивидуального хремотонимного фрейма, которая была определена по данным, полученным в ходе проведения свободного ассоциативного ономастического эксперимента. Внимание уделено описанию действия сакрального скрипта в 5 кругах индивидуального хремотонимного фрейма.

Ключевые слова: хремотоним, фреймовая ономастика, фрейм, скрипт, сакральный.

Tkachenko A. V.

REPRESENTATION OF CHREMATONYMS OF THE SACRED SCRIPT

The article presents the structure of the sacred component of the personal proper name frame, which was formed according to the results of the free associative onomastic experiment. Attention is paid to the work of sacred script in 5 circles of the personal proper name frame.

Key words: proper name, chrematonym, frame onomastics, frame, script, sacred.